

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за Историју

Завршни рад
Југословенско-пољски односи 1948/49. године

Ментор:

др Александар Животић

Студент:

Милорад Чворовић ИС12/26

Београд, септембар 2018.

Садржај:

Предговор	1
Увод.....	3
Односи током 1946. и 1947. године.....	6
Међународни положај Југославије 1948. године.....	11
Односи Југославије и Пољске до Резолуције.....	12
Односи Југославије и Пољске након Резолуције.....	15
Културна сарадња.....	21
Међународни положај Југославије 1949. године.....	28
Југословенско-пољски односи 1949. године.....	29
Закључак.....	32
Списак извора и литературе.....	34

Предговор

Тема дипломског рада посвећена је односима Југославије и Пољске у годинама непосредно по завршетку Другог светског рата, тачније од првих дипломатских додира у пролеће 1945. године, до једностраног раскида односа од стране пољске владе у јесен 1949. године. Дакле, рад обухвата нешто шири хронолошки оквир од оног назначеног у наслову. То је учињено због тога што је разумевање југословенско-пољских односа у периоду од 1948. до 1949. године немогуће без оквирног познавања односа који су владали неколико година раније. У истраживању и писању овог рада најважнији ослонац представљала је необјављена изворна грађа из Архива Југославије у Београду, као и објављени документи Министарства иностраних послова Социјалистичке Федеративне Републике Југославије од 1945. до 1949. године. Сам обим грађе као и коришћење исте представљали су посебну препреку и изазов.

Највећи део рада написан је на основу грађе из четири архивска фонда горе поменутог архива: Канцеларија маршала Југославије (фонд 836), Савез комуниста Југославије (фонд 507), Президијум Народне скупштине ФНРЈ (фонд 15) и Председништво владе ФНРЈ (фонд 50). Од објављене изворне грађе фокус је био усмерен на потписана међусобна документа, као и на она између Југославије и СССР-а. Грађа је обимна и садржи документе различите садржине и сазнајне вредности: уговори, укази, конвенције, споразуми, протоколи, извештаји о посетама делегација, табеларни прегледи, преписка, писма и дописи амбасадора и сл. Дакле, реч је о изворном материјалу који сведочи о економској сарадњи, пријатељству, узајамној помоћи, као и други материјали попут оних о питању рада Сталне комисије за економске односе са Пољском, односно њених поткомисија и секција из области привреде. Поред обима, још једну препреку представљала је природа самих извора, тј. покушај њиховог објективног тумачења с обзиром да је реч о идеолошки обојеној грађи, нарочито када се велича међусобна сарадња или критикује руководство КПЈ-а након Резолуције Информбироа.

Литература стриктно везана за саму тему рада је изузетно штура. Ипак, постојеће научне монографије и чланци били су од велике помоћи. Од највећег значаја је свакако била књига Чедомира Штрбца *Југославија и односи између социјалистичких земаља*, као и научни чланци Момчила Павловића, Здислава Биеганског и Андреја Заћминског, објављене у међународном тематском зборнику радова са конференције

Југословенско-пољски односи у XX веку, Југославија и Пољска у XX веку. Од остале литературе од веће помоћи су биле оне које обрађују шири оквир Хладног рата, попут зборника радова *Југославија у Хладном рату* и монографије Леа Матеса *Међународни односи социјалистичке Југославије*. Ова и друга научна дела пружају ширу тематску и хронолошку слику Хладног рата, југословенске спољне политике, па и односа Југославије и Пољске у таквом свету.

Срж рада чине поглавља која обухватају буран двогодишњи период (1948. и 1949 година) у историји односа ове две словенске државе. Реч је о шест тематских целина у којима су представљене политичке, економске и културне везе које су постојале пре доношења судбоносне Резолуције, као и промена у односима и опхођењима према југословенским држављанима после њеног доношења. Као што је већ напоменуто, главна препрека била је природа самих извора, нарочито у периоду после лета 1948. године. Политика обеју држава је тада била заснована на различитим идеолошким основама и правцима развоја и пута ка социјализму, што значи да се материји морало приступати врло опрезно с обзиром на њену пристрасну и необјективну природу.

Увод

Сломом и распадом Немачке и њених сателита створио се вакуум моћи у средњој и источној Европи. Тај простор је врло брзо испунила нова држава, суперсила Хладног рата - Савез Совјетских Социјалистичких Република. Другим речима, исход рата довео је Источну Европу и већи део Балкана под чврсту контролу Москве.¹ Она је државе у Источној Европи и на Балканском полуострву, изузев Грчке, претворила у совјетске сателите, у државе такозване „народне демократије“, држећи их у својој политичкој, економској, културној и идеолошкој сфери утицаја.

На крају рата створена је потпуно нова међународна ситуација. Две словенске државе, Југославија и Пољска, Други светски рат су завршиле у табору победника. Такође, обе државе су на крају рата биле обновљене. Али та обнова није била истоветна са оним границама које су биле повучене након Првог светског рата. Југославији су биле недефинисане северозападне границе, а у борби за њих она се нашла у сукобу са некадашњим савезницима из рата. Промене у Пољској биле су далеко веће. Држава која је кроз своју историју имала изузетно тешке историјске периоде сада је проживљавала још један. Источни део Пољске који је Совјетски Савез окупирао у току рата, задржао је у својим рукама и након њега. Компензацију Пољска је добила на западу, у источно-немачким територијама. Границе су јој померене за више од 320 километара, на линију Одра-Ниса.² Такође, цена којом је та победа извојевана била је застрашујућа. Током рата обе државе су биле обрисане са политичке карте Европе у нацистичком „новом поретку“, територија им је била раздељена између нациста и њихових савезника, а становништво је било изложено прогону и погрому или је живело у суровој свакодневници и под константним страхом у окупираној земљи. Када се погледају губици у процентима они изгледају застрашујуће. Уз СССР, Југославија и Пољска спадају у ред држава које су најгоре прошле. У Пољској је страдало око шест милиона људи, односно око 300.000 војника и 5.700.000 цивила. Процентуално говорећи то је износило 18%, највише од свих држава учесница рата! Површински мања и људски

---

¹ В. Лакер, *Историја Европе 1945-1992*, Београд 1999, 34-36; *Napukli monolit: Jugoslavija i svet 1942-1948*, priredili Lj. Dimić, A. Životić, Београд 2012, 28.

² В. Лакер, *нав. дело*, 34, 35.

малобројнија Југославија није ништа боље прошла. Преко 1 700 000 људи то јест 10,8% целокупног становништа, а без крова над главом остало је 3 300 000 лица.³

Поред огромних људских ту су и огромни материјални губици.⁴ Током рата уништено је више од трећине југословенске предратне индустрије, тачније 36,5%. Од различитих грана најгоре је прошла хемијска индустрија (57,2%), а најбоље грађевинска 17,5%.⁵ Највећи део путне, железничке и речне мреже је такође уништен. Привредна послератна ситуација у Пољској је била подједнако црна. Пољопривреда је била на рубу пропасти, са 38% предратне производње, а путна мрежа у потпуности уништена.⁶

Постојала је на самом крају рата и значајна разлика у унутрашњој ситуацији код две словенске државе. У Југославији се народноослободилачки покрет развијао упоредо са револуционарном борбом, односно почетак народноослободилачке борбе значио је и почетак борбе за социјализам. У Пољској почетак је уследио касније, након борбе са сељачком партијом која је имала много ширу базу.⁷

Одмах након рата, нова Демократска Федеративна Југославија започела је свој међународни живот у изузетно сложеним условима глобалне, спољнополитичке и унутрашње природе. Она је успостављала пре свега добре везе са СССР-ом као главним савезником, али и са другим словенским земљама.⁸ Међутим, та дипломатска активност била је додатно компликована чињеницом да су се међу дојучерашњим савезницима почели појављивати први неспоразуми и осликавати контуре будућег биполарног света.⁹

Угаони камен југословенске послератне спољне политике представљао је Уговор о пријатељству, узајамној помоћи и послератној сарадњи између Демократске

---

³ *Dokumenti o spoljnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, 1947. godina, I tom (= DSPSFRJ 1947/I), priredili P. Despotović, S. Jovanović, K. Obradović, Beograd, 1989, бр. док. 67, стр. 378.

⁴ *Narukli monolit*, 28, 33.

⁵ DSPSFRJ 1947/ I, бр. док. 67, стр. 378; В. Лакер Волтер, *нав. дело*, 102.

⁶ В. Лакер, *нав. дело*, 102, 103.

⁷ В. Лакер, *нав. дело*, 106; Џ. Штрбас, *Jugoslavija i odnosi između socijalističkih zemalja sukob KPJ i Informbiroa*, Beograd 1975, 22.

⁸ *Dokumenti o spoljnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, 1945. Godina (= DSPSFRJ 1945), priredio Đ. Vasiljević, Beograd, 1984, IX-X.

⁹ Геостратешке тачке на којима је дошло до првих сукоба и криза су стара историјска и географска подручија размирица великих сила Персијски залив и Медитеран. Д. Стојановић, *Рађање глобалног света 1880-2015: ваневропски свет у савременом добу*, Beograd 2015, 204, 205. L. Mates, *Međunarodni odnosi socijalističke Jugoslavije*, Beograd 1976, 42-43.

Федеративне Југославије и Савеза Совјетских Социјалистичких Република, потписан у Москви 11. априла 1945. године.¹⁰

Што се тиче Југославије и Пољске оне су прилично рано успоставиле дипломатске односе. Заједничко друштвено-политичко уређење, економска основа и иста идеологија представљали су основу за развијање дубљих односа између њих. Први дипломатски контакти Југославије и Пољске сежу и пре краја рата. У прилог томе сведочи телеграм који је Јосип Броз, председник Министарског савета и маршал Југославије, упутио свом пољском колеги Едварду Обсоку-Моравском 30. марта 1945. године.¹¹ Почетком наредног месеца обе државе су одлучиле да „у духу словенске солидарности и братства њихових народа по крви и по оружју“ подигну своја посланства у Варшави, односно у Београду, на ранг амбасада.¹²

Дипломатску сарадњу следила је и економска, а иницијативу у овом правцу прва је покренула Пољска. Она је одлучила да у Југославију пошаље 112 вагона каменог угља. Из тог разлога маршал Јосип Броз захвалио се лично пољском амбасадору Јану Каролу Вендеу.¹³

Своје мишљење о односима са Пољском први човек Југославије је истакао одговарајући на питања пољских новинара у Београду почетком октобра 1945.¹⁴ Тито је сматрао да ти односи почивају на доброј основи и да даље треба развијати како економске, тако исто и културне и политичке везе. У први план је истакао приоритет „размјене добара и производа“.¹⁵ Због званичних ставова и жеља двеју држава југословенска делегација, предвођена министром трговине и снабдевања Николом Петровићем, боравила је у Варшави од 20. до 24. новембра 1945 године.¹⁶ Ипак, трговински уговор, главни циљ делегације, није потписан. Успех је био делимичан, али довољан. Потписан је протокол о робној размени 23. новембра исте године, којим је Пољска хитно испоручила 7.500 тона магнезита, 5.500 тона хромове руде и 1.000 тона

---

¹⁰ Ово је био први у низу међудржавних уговора и споразума које је Југославија закључила. Сличне споразуме она ће закључити са Пољском 18. марта 1946, Чехословачком 9. мај 1946, Албанијом 9. јул 1946, Бугарском 27. новембар 1947, Мађарском 8. децембар 1947. и Румунијом 19. децембар 1947. Архив Југославије (=АЈ), фонд (= ф.) 15, Президијум Народне скупштине ФНРЈ, фасцикла 15, бр. јед. описа 262; *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ*, 1945. godina, бр. док. 15; *Ѓ. Štrbac, нав. дело*, 24.

¹¹ DSPSFRJ 1945, бр. док. 11.

¹² DSPSFRJ 1945, бр. док. 30; *Ѓ. Štrbac, нав. дело*, 23.

¹³ DSPSFRJ 1945 бр. док. 135.

¹⁴ *Исто*, бр. док. 137.

¹⁵ *Исто*, бр. док. 137.

¹⁶ *Исто*, бр. док. 160.

бакра.¹⁷ Такође, преговори су настављени и било је предвиђено да се трговински уговор потпише до 15. јануара 1946.¹⁸

Односи током 1946. и 1947. године

Прва послератна година је донела и проблем миграција становништва захваћеног последицама ратног сукоба. Огромна маса од четрдесет-педесет милиона људи кретала се кроз средњу и источну Европу, уједно мењајући у потпуности етничку карту старог континента.¹⁹ Две словенске државе потписале су Протокол о исељавању Пољака из Југославије, другог дана у новој, 1946. години, желећи да тим путем реше овај проблем²⁰. Реч је била о Пољацима насељеним у северној Босни током окупације ове области од стране Аустро-Угарске 1878. године, а нарочито од времена Калајевог режима 1882-1903. године.²¹ Око 15.000 хиљада пољских сељака, али и чиновника, углавном са подручја Галиције сада је требало преселити назад у Пољску након пола века. Прве групе пошле су у априлу, а последње у септембру 1947. године. Највећи део пресељеника населио се у болеславском округу.²² Протокол су потписали Владимир Велебит, помоћник министра иностраних послова, и Јан Карол Венде, амбасадор Пољске.²³ Предвиђена је мешовита југословенско-пољска комисија која је требало да се бави целокупном проблематиком. Цео посао је требало завршити за шест месеци уз могућност продужења за наредних шест. Чланом VIII одлучено је да се питање деце, удовица и инвалида решава другом приликом. Сви други Пољаци морали су да се иселе. Са собом су могли да понесу покретну имовину, док је непокретна прелазила у руке југословенске државе. Допунским уговором, у виду обештећења, влада Југославије требало је да плати пољској влади за сваки хектар ораница 10 динара, а за сваку кућу исељеника по 1000 динара.²⁴

---

¹⁷ Исто, бр. док. 160.

¹⁸ Исто, бр. док. 160.

¹⁹ В. Лакер, *нав. дело*, 37.

²⁰ *Dokumenti o spoljnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, 1946. godina, I tom (DSPSFRJ 1946/I), priredio Đ. Vasiljević, Beograd 1985, 3, br. dok. 1

²¹ DSPSFRJ 1946/I, бр. док. 1.

²² Z. Bieganski, *Društvo poljsko-jugoslovenskog prijateljstva 1946-1949 (1951)*, u: Jugoslavija i Poljska u XX veku, Međunarodni tematski zbornik radova sa konferencije Jugoslovensko-poljski odnosi u XX veku, Beograd 2017, 233.

²³ DSPSFRJ 1946/I, бр. док. 1; АЈ, ф. 50, Председништво владе ФНРЈ, фасцикла 63, бр. јед. описа 137, бр. 6 518.

²⁴ DSPSFRJ 1946/I, бр. док. 1.

Током истог месеца потписан је и Трговински и платни споразум, приликом посете пољског министра за трговину и пловидбу Стефана Једриховског.²⁵ Договорена је структура извоза и увоза у међудржавној трговини, као и начин транспорта железничким, речним и морским путем. Због успешно завршених преговора маршал Југославије Јосип Броз одржао је здравицу. У њој је истакао заједничко ратно искуство и сличну историју кроз коју су пролазили народи Југославије и Пољске, сматрајући да на заједничкој историји треба градити чвршће политичке, економске и културне везе у будућности. Пожелео је пољским колегама успехе на свим пољима политике, а здравицу је завршио речима: „Нека живи пољски народ! Нека живи председник Пољске Републике господин Бјерут!“²⁶

Политичку и економску сарадњу убрзо је пратила и сарадња на пољу науке, књижевности и уметности. Конвенција о културној сарадњи потписана је у Варшави 16. марта 1946. године. Именовани су опуномоћеници, са југословенске стране то је био Владислав Рибникар, председник Комитета за културу и уметност, а са пољске Леон Крузковски, помоћник министра културе и уметности. Требало је основати научне институте који би проучавали живот и културе друге државе-потписнице. Уз то, као и приликом решавања мигрантског питања, радило се на формирању мешовите југословенско-пољске културне комисије. Она је била састављена од две поткомисије: београдске и варшавске. Београдском поткомисијом председавао је пољски амбасадор, а у Варшави његов југословенски колега. Задаци мешовите културне комисије обухватили су широк спектар. Од оснивања професорских катедри и предмета који би радили на бољем упознавању двеју држава, до организовања размене професора, научника и студената. Такође, радило се и на размени научних и књижевних публикација и на превођењу истих, организовању екскурзија, оснивању разних друштава. После ратификације, конвенција је требало да ступи на снагу са роком важења од 5 година.²⁷

Приликом Титове посете Народној Републици Пољској, од 14. до 20. марта, потписан је најважнији документ који је регулисао односе Југославије и Пољске.

---

²⁵ Исто, бр. док. 8.

²⁶ Исто, бр. док. 9.

²⁷ DSPSFRJ 1946/I, бр. док. 20; АЈ, ф. 15, фасцикла 15, бр. јед. описа 263, бр. 220; М. Pavlović, *Rad društva poljsko-jugoslovenskog prijateljstva*, у: *Jugoslavija i Poljska u XX veku*, 204; Z. Bieganski, *Društvo poljsko-jugoslovenskog prijateljstva 1946-1949 (1951)*, 229, 232; АЈ, ф. 836, Канцеларија маршала Југославије (=КМЈ), I- 1/6, Конвенција о културној сарадњи између Пољске Републике и ФНРЈ, /II/III/1946./, стр. 125-127.

Уговор о пријатељству и узајамној помоћи потписан је 18. марта од стране Јосипа Броза и Едварда Обсук-Моравског, пољског председника владе. Документ је представљао камен темељац односа који су владали између две земље све до периода сукоба са Информбироом. Дефинисани су, у најширим оквирима, спољнополитичка активност држава потписница. Забрана учествовања у акцијама против друге државе, обавезност консултовања о свим питањима међународног значаја и ратни савез у случају напада Немачке или њене савезнице на једну од држава. Уговор је обавезивао државе на двадесет година, али, као што је већ напоменуто, када је избио сукоб са Информбироом, он је једнострано раскинут од стране пољске владе.²⁸

Циљ је био да се интензивирају билатералне везе и прошири међудржавна сарадња. Приликом потписивања уговора, Јосип Броз одржао је говор у коме је изјавио да је уговор од изузетног значаја за обе државе, а у заједничком саопштењу наведено је да ће он учврстити пријатељске везе између „оба братска словенска народа“. По повратку из Пољске одржао је још један говор на београдској станици. Изјавио је да је наишао на топао и срдачан пријем и да је његово уверење да су Западни Словени „дубоко духовно повезани“ са Јужним Словенима. Резултати ове посете поклапали су се са основним принципима југословенске и пољске спољне политике. Од краја рата обе земље радиле су на томе да се земља чвршће политички, културни и економски веже са другим словенским државама. У свом експозеу пред Народном скупштином, Тито је ишао и корак даље изјављујући да је први пут у историји између Југославије и Пољске настала „неразрушива“ веза. Осим тога, и министар иностраних послова Станоје Симић сматра је да је он „други беоцуг“ у низу сличних уговора. Током августа потписана су два допунска протокла којима су отварале једна другој узајамни робни кредит у износу од 600 000 америчких долара. Такође, поменути акт одлучено је да се Трговински и платни споразум потписан почетком године, продужи до априла наредне године.²⁹

Седам месеци након југословенске посете, у званичну посету дошли су председник Народног већа Болеслав Бјерут и маршал Пољске Михал-Рола-Зимерски. Поред њих пратњу су још чинили министар културе и уметности Владислав Ковалски и

---

²⁸ DSPSFRJ 1946/I, бр. док. 27; Ѓ. Ѓтрбас, *нав. дело*, 24; АЈ, ф. 836, КМЈ I- 1/6, Пут Јосипа Броза Тита у Пољску, 14-19. III 1946; АЈ, ф. 15, фасцикла 15, бр. јед. описа 263, бр. 220.

²⁹ DSPSFRJ 1946/I, бр. док. 28,29, 39, 40; Ѓ. Ѓтрбас, *нав. дело*, 24, 25. АЈ, ф. 836, КМЈ I- 1/6, лист 29; *Dokumenti o spoljnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, 1946. godina, II tom (DSPSFRJ 1946/II), urednik B. Popović, Beograd 1985, бр. док. 5.

министар правде Хенрик Свјатковски. Делегација путовала је по Југославији. На сваком месту, делегацији су приређивани свечани дочеци и одржани говори у којима су коришћене фразе попут „вјерни савезник“, „словенска браћа“ и томе сл. Домаћини су настојали да приреде што топлији дочек и да својим гостима још једном потврде своје гледиште о Пољској као великој савезничкој земљи.³⁰

Југославија је и у 1947. години радила на интензивирању сарадње и односа са СССР-ом и земљама народне демократије. Споразуме и уговоре на којима су се заснивали односи са овим државама Југославија је потписала у претходним годинама, тако да је највише енергије држава улагала у друга, сложенија и компликованија питања. Још увек је изградња Југославије као суверене и независне државе представљао њен главни спољнополитички циљ. Уз то, питање нерешених граница и проблема са Трстом, Јулиском крајином и Корушком, заокупљивало је пажњу руководиоца из Београда. Та три нерешена територијална питања се посебно издвајају у овом периоду као предмет активности Југославије на међународној сцени. Због тога је контаката између пољских и југословенских владајућих кругова у овој години било мање него у претходном периоду. Главни путеви југословенске спољне политике изложени су у експозеу председника Јосипа Броза Тита у Народној скупштини 31. марта 1947. године.³¹

У своме говору први човек Југославије највише времена је посветио питањима северозападних граница и односом и опхођењем Велике Британије и САД-а према Југославији и њеним територијалним и репарационим захтевима. Што се тиче односа са Пољском он је истакао да је југословенска страна решена да, поред политичких и културних, највише напора уложи у успостављању најбољих могућих економских односа. Говорећи о већ постојећим уговорима са пољском страном, истакао је да треба да се преговара око потписивања новог економског уговора.³²

У складу са тако прокламованом политиком дошло је до потписивања Уговора о привредној сарадњи и размени добара између ФНРЈ-а и Републике Пољске у Варшави 24. маја. Овај уговор уједно представља и једини значајни документ потписан између две стране у овој години. Циљ потписивања уговора био је да се ради на даљем проширењу и учвршћењу међусобних односа „на подручју привреде, технике и размене

---

³⁰ DSPSFRJ 1946/II, бр. док. 85, 92, 94; L. Mater, *нав. дело*, 298-299.

³¹ DSPSFRJ 1947/I, бр. док. 64.

³² Исто.

добра“³³. Другим чланом уговора предвиђа се координација напора двеју страна, а трећим чланом да ће споразум важити пет година. Обе државе су добиле право највећег повлашћења у трговини и загарантовале су једна другој помоћ и подршку на пољу науке и технике. Формирање сталне Комисије састављене од представника влада обеју земаља је такође предвиђена овим преговорима.

Трговина са неким европским земљама, процентуално изгледала је:

Табела 1. Југословенски извоз и увоз у источноевропске земље 1947. године изражен у % укупног југословенског извоза, односно увоза.³³

Земља	Извоз	Увоз
СССР	16,8%	22,2%
Чехословачка	18,8%	17,6%
Мађарска	8,3%	5,0%
Пољска	3,4%	3,2%

Као што се из приложене табеле може видети трговина између Југославије и Пољске је и 1947. године била скромних размера упркос намери и жељи обеју страна. Иако је Пољска била четврти трговински партнер Југославије та размена је била знатно мања од размене са Совјетским Савезом, Чехословачком и Мађарском.

Догађај који је обележио другу половину 1947. године је свакако оснивање Информационог бироа комунистичких и радничких партија - Информбироа или Коминформа, крајем септембра у Шкљарској Поремби.³⁴ Информбиро је представљао прву међународни организацију комунистичких партија након распуштања Коминтерне у Другом светском рату. Убрзо ће се показати да је овај догађај имао далекосежне и, могло би се рећи, да је могао имати и судбоносне међународне последице по Југославију. На оснивачком конгресу Комунистичку партију Југославије су представљали Едвард Кардељ и Милован Ђилас, док су у име Комунистичке партије Пољске били присутни Владислав Гомулка³⁵ и Харолд Минц. У току конгреса Кардељ и Ђилас поднели су своје реферате. Гомулка је поднео реферат о размени искустава и координацији делатности комунистичких партија. Од докумената на оснивачком

³³ Ѓ. Ѓтрбас, *нав. дело*, 59.

³⁴ Шкљарска Поремба је мало место у Пољској, на граници са Чехословачком, југозападно од Јеленгоре и једно од туристичких места Шлезеје.

³⁵ Владислав Гомулка (1905-1982) био је пољски комунистички вођа и практично вођа Пољске у периоду од 1945. до 1948. На позицији првог човека Пољске био је и у каснијем периоду, од 1956. до 1970. године.

састанку прихваћени су Коминике, Резолуција и Декларација. За средиште организације изабран је Београд, а убрзо је у њему, од новембра, почео да излази и лист органа „За трајни мир, за народну демократију“. Такође, први састанак Информбироа одржан је у Београду у децембру 1947.³⁶

Међународни положај Југославије 1948. године

За целокупни развој Југославије 1948. година представља изузетно значајну годину, најважнију од периода после Другог светског рата. Годину је обележио сукоб Југославије и Совјетског Савеза што је из корена променило како унутрашњу ситуацију у земљи тако и њену спољну политику и међународни положај ФНРЈ. Ослоњена на Совјетски Савез све до сукоба, Југославије је сада морала да налази и гради нове путеве у својој спољној политици. Упркос сукобу који је за југословенско руководство био неочекиван и изненадан, Југославија није битније променила опште тенденције, основне токове и главна опредељења своје спољне политике. У таквим околностима, простор за деловање југословенске дипломатије био је ограничен и тесан. Целокупна спољнополитичка активност Југославије одвијала се кроз два паралелна покушаја. Први да успостави дипломатске односе са што већим бројем земаља и друго да покуша да спречи даље погоршавање односа са Истоком. Циљ тих покушаја био је да се Југославије извуче из опасне изолације која јој је претила. Таква би изолација у хладноратовским односима, када једна мала држава не би имала помоћ ни једне једине суперсиле, значила слом мале државе попут Југославије. Већ од 1945. године она је имала затегнуте односе са Западом, читав низ питања кварили су те односе (Тршћанска криза, грађански рат у Грчкој, питање Балканске федерације). Затегнутост је постала још већа током 1946. и 1947. године приликом судских процеса генералу Драгољубу Михаиловићу и загребачком надбискупу Степинцу, као и обарање америчких авиона изнад југословенске територије. Уз све то, питање обештећења стране имовине погођене национализацијом и питање враћања југословенских златних и монетарних резерви, били су још један камен спотицања у односима са западним државама. Са тако лошим односима са Западом убрзо су дошли и погоршани односи са Истоком. Сва та питања, већином отворена у претходним годинама, представљају основне преокупације југословенске спољне политике до избијања сукоба са Информбироом. Озбиљнији сукоби и нелагодности у совјетско-југословенским односима постојали су већ од

---

³⁶ *Dokumenti o spoljnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, 1947. godina, II tom (= DSPSFRJ 1947/II), priredili B. Popović, Đ. Vasiljević, Beograd, 1986, бр. док. 87, 90, 91, 92.*

фeбруара. Тај сукоб, наводно идеолошки кулминирао је усвајањем Резолуције Информационог бироа комунистичких и радничких партија, тзв. Информбироа, о стању у Комунистичкој партији Југославије. Објављивањем Резолуције крајем јуна сукоб са Истоком избио је у јавност, а Југославија се нашла изложена снажном притиску СССР-а и његових сателита. Суштина спора је на први поглед идеолошке природе, одступање од „марксизма и интернационализма“. Али, стварни разлог избијања сукоба тицао се активне и самосталне спољне политике Југославије ослобођене од било каквог страног утицаја или туторства. Сама организација Информбиро настала је из разлога да се сателити око СССР-а чвршће вежу за прву земљу социјализма, да преко њега Москва контролише стање у другим државама. Увиђајући тенденцију САД-а да веже за себе западну Европу, преко Маршаловог плана и Труманове доктрине, СССР је покушао да слично уради са источном Европом. Међутим, аутентична југословенска револуција и њени предводиоци нису желели или нису умели да уочи темеље на којима је почивала Европа после рата. Југословенски руководиоци су у односима са Совјетским Савезом видели односе две равноправне, независне и суверене државе. Под мамурлуком успеха у рату они нису сматрали да било коме треба да „полажу рачуне“. Тако је Југославија кренула да води самосталну политику без консултовања са својим главним савезником. Ту се налазила срж будућег сукоба. Тако је приоритет Југославије, од друге половине 1948. у њеним спољнополитичким активностима било решавање крупних проблема који су наступили као последица нових односа карактеристичних за време после сукоба са Стаљином.³⁷

Односи Југославије и Пољске до Резолуције

Почетком 1948. односи су још увек били добри. Појављивали су се ту и тамо одређени сукоби, пре свега на културном пољу, али економска сарадња и даље је трајала. Чак је долазило до нових планова о даљој трговини између две земље. Тако је настао Споразум о изградњи фабрике барута у Југославији, 21. јануара. Пољско државно предузеће имало је обавезу да изврши целокупну техничку опрему и монтажу фабрике. Осим тога, целокупан технички материјал, машине и уређаји неопходни за изградњу постројења обезбедиће пољска страна. У обавезу је улазило и слање специјалиста ради обуке југословенског особља, као и долазак на стаж југословенских

---

³⁷ *Dokumenti o spoljnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, 1948. godina (= DSPSRJ 1948), priredili P. Despotović, S. Jovanović, K. Obradović, Beograd 1989, V-X; Č. Štrbac, *нав. дело*, 76, 77; *Napukli monolit*, 41-49; L. Mates, *нав. дело*, 102-105, 117.

инжењера и мајстора. За узврат, Југославија је требало да исплати расходе Пољске у натури, одређеним артиклима по каснијем договору.³⁸

Наредног месеца, тј. током средине фебруара, у Београду је одржано друго редовно заседање Сталне комисије за економску сарадњу. На тој седници комисије расправљало се о широком спектру економских, привредних и трговинских питања. Она се могу поделити у четири основне групе. Прва група питања тицала су се размене прописа, закона, литературе, кадрова, све оно у вези са тим што би било корисно и за једну и за другу државу. Други ред питања био је везан за заједничко усаглашавање приликом иступања на међународно тржиште. Прерада сировина и кооперација извезних грана индустрије чинио је скуп трећих, а последња питања тицала су се питања развитка обеју индустрија. Ипак, највише енергије уложено је у прављење конкретног плана рада кроз поткомисије и секције. И поред те чињенице закључци нису били у целости спровођени, чак су састанци неких поткомисија и секција каснили или нису били уопште одржавани. Било је предвиђено, када је реч о поткомисијама, да се одржи укупно седам током априла и маја, углавном, у Варшави. Осим тога, и осам секција током јуна месеца у Београду.³⁹

Када је трговина у питању, направљене су посебни планови извоза и увоза, предвиђене количине артикала и њихових споразумних вредности.

Табела 2. Припремни план извоза за Пољску 1948. године.⁴⁰

Артикал	Вредност (у доларима):
1. Угаљ	187.590.000
2. Текстилне израђевине	48.150.000
3. Пољопривредни и прехранбени ар.	40.000.000
4. Метални производи	39.200.000
5. Грађевински материјал	12.000.000
6. Остало	63.200.000
7. Укупно	390.140.000

³⁸ DSPSFRJ, 1948, бр. док. 10.

³⁹ АЈ, ф. 50, бр. фас. 63, бр. јед. описа 137, 1948, лист 614, 615, 685, 687.

⁴⁰ АЈ, ф. 50, бр. фас. 63, бр. јед. описа 137, 1948, лист 1063, 1067.

Овде треба напоменути, упркос свим плановима и пројектима, извозна структура производа из Југославије у Пољску није се мењала годинама. Највише су се извозили пољопривредни и прехранбени артикли, затим и угаљ и бакар су били поприлично тражени у Пољској. Остали производи упркос свим плановима и жељама заузимали су другостепени значај.

Табела 3. Преглед увоза из Пољске- размена до 31. маја 1948.⁴¹

Артикал	Предвиђена количина	Споразумна вредност (у доларима)
1. Кокс	200.000 тона	2.500.000
2. Гвожђе	11.900 тона	2.000.000
3. Текстилне машине	62 комада	500.000
4. Електрични каблови	70 км	210.000
5. Габарден	100.000 м	1.000.000
6. Рото папир	1.000 т	188.000

Југославија је из Пољске увозила још и велики број различитих врста неопходних делова за покретање своје сопствене тешке и лаке индустрије. Такође, одређена количина других производа: опеке, различите врсте уља и текстила, стакло, порцелан, нафталин и сл.⁴²

Често је долазило до једностраних промена договорених количина и цена, до њиховог кашњења и одлагања услед различитих фактора или пак до испорука другачијих димензија, модела и спецификација.

На спољнополитичком плану, једно од последњих значајнијих састанака и договора двеју страна представљала је Конференција министара иностраних послова Чехословачке Републике, Републике Пољске и ФНРЈ-а о решењу немачког питања, одржана у Прагу 17. и 18 фебруара. На њој је истакнута забринутост учесника због неспровођења денацификације и демократизације Немачке. Упућене су критике

⁴¹ АЈ, ф. 50, бр. фас. 63, бр. јед. описа 137, 1948, лист 1070.

⁴² Исто.

западним државама због њихове политике у Немачкој, за коју они сматрају, да води ка поновној фашизацији у окупираним западним областима.⁴³

На међусобне односе, на свим пољима сарадње, ускоро је утицао отворени сукоб између СКП(б)-а и КПЈ-а. Резолуција донета на заседању Информбироа у Букурешту, 28. јуна, пореметиће све политичке, економске и културне везе између Београда и Варшаве. Оне ће ући у период кризе, а врло брзо и отвореног непријатељста.

Односи Југославије и Пољске након Резолуције

За кратко време односи су од изразито пријатељских доспели у изразито непријатељске. Узрок за такав развој догађаја треба тражити у Резолуцији Информбироа. Тачније речено, у сукобу на релацији Москва-Београд који је кулминирао у доношењу поменуте Резолуције организације настале у главном граду Пољске. Тако су и односи између Београда и Варшаве из корена промењени. Ремећење тих односа се може прво приметити у пољској штампи, а први знаци су видљиви још од марта месеца. Односи су почели брзо да се кваре, а то је било највидљивије на пољу дипломатских односа. Пољска је врло брзо контакте свела на најмању могућу меру.⁴⁴ Интересантно је то да је совјетска одлука о југословенском руководству непосредно имала последице и на пољско руководство. Као прва жртва антијугословенске кампање са политичке сцене уклоњен је Владислав Гомулка, генерални секретар Пољске радничке партије.⁴⁵

Истог дана када је објављена резолуција, органи пољских радничких партија *Роботник* и *Глос Луду* су објавили новинске чланке у којима су оштро напали руководство Комунистичке партије Југославије. Тако *Роботник* осуђује југословенску партију да је хтела да се уздигне изнад других радничких партија, а одабиром назива самог чланка *На странпутици*, јасно је исказано мишљење Пољске радничке партије. У наставку текста следиле су и много оштрије осуде. Орган ППС-а⁴⁶ оптужио је врх партије за „лудачку политику“ која је довела до тога да КПЈ постане „најслабија и најнесигурнија карика“. С друге стране, лист ППР-а опомиње на грешке у нешто

⁴³ DSPSFRJ, 1948, бр. док. 20, 21.

⁴⁴ АЈ, ф. 507, Архив Централног комитета Савез комуниста Југославије (= АЦКСКЈ), IX, 101/1-1; В. Цветковић, *Спољна политика Југославије и земље народне демократије у суседству 1953-1958*, у: *Југославија у Хладном рату*, гл. и одг. ур. А. Животић, Београд 2010, 79.

⁴⁵ Ѓ. Strbac, *нав. дело*, 100; Д. Богетић, *Југославија између Истока и Запада*, у: *Југославија у Хладном рату*, 17.

⁴⁶ Пољска социјалистичка партија.

блажем тону. У свом фокусу овај лист је замерио што се заборавља на пресудну улогу Совјетског Савеза у ослобађању Југославије. Огласио се и лист владе *Рзецзпосполита*. У свом чланку *Проклетство рђавог дела* даје изузетно занимљиву процену ситуације у Југославији. Наводи да је југословенски социјализам чудан и сумњив, да се изоловао од сопственог народа, а да је водећа група претворена у „преторијанску мафију“. Ипак, више пажње поклоњено је спољној политици. Она представља опасност прожету изразито антисовјетском цртом. Као таква, лист даље закључује, она је и антидемократска и самим тим угрожава и безбедност саме Пољске. Очигледно је да је владин лист, добивши упутства из Москве, имао за циљ да оцрни политички врх Југославије и да га прикаже у што горем светлу.

На пленуму Централног комитета ППР-а, одржаног 6. јула, главна тема била је ситуација у Југославији и сукоб са Информбироом. Потврђена је исправност политике СКП(б)-а као и одлука Информбироа. Фактички су поновљене све оне „грешке“ КПЈ-а које се налазе и у самој Резолуцији. Наглашено је да „међу нама постоји потпуна сагласност гледишта“ и још једном потврђена исправност донесених одлука.⁴⁷

Почетком јула питање Југославије и даље остаје главно спољнополитичко питање којом се бави пољска штампа. Због тога листови и даље разматрају ситуацију након доношења Резолуције, тј. понављају исте ставове диктиране из Совјетског Савеза. Па тако оба марксистичка листа осуђују „титоизам“ у Југославији, а спољну политику сматрају мешавином авантуризма и уступака које праве „светском империјализму“. Листови даље настављају да описују пут на којем се Југославија налази, као веома опасан.

Интересантан је чланак које су донеле новине *Глос ВеликоПолски*. У свом чланку *Политички лик нове Југославије* дао је занимљиво поређење Југославије и Пољске. Истакао је велике разлике и различите путеве које су две државе требале да пређу услед различитих политичких и културних утицаја. Сматра да је пут Југославије био лакши и да је захваљујућу томе она отишла најдаље од свих, после СССР-а, у изградњи социјализма. Али лист упозорава на бројне препреке и тешкоће под чијим притисцима

---

⁴⁷ АЈ, ф. 507, АЦКСКЈ, IX, 101/I-15, лист 2.

је руководство Југославије посустало. Тиме упозорава своје читаоце да Пољска не сме посустати нити кренути странпутицом којом се креће Југославија.⁴⁸

Без Совјетског савеза и земаља „народне демократије“, усамљена и изолована, Југославија ће изгубити своју независност. Дакле, пут руководиоца је пут у провалију. Питање Југославија, по тврђењу штампе, превазилази унутрашње оквире. То питање тиче се свих земаља „народне демократије“ па тако и саме Пољске. Како би додатно доказали своје тврдње листови пореде Југославију и Грчку, као две суседне земље које су имале различити правац развоја након Другог светског рата. Југославија скретајући са „правог“ пута завршиће као Грчка, у канцама империјалиста, а главну улогу у томе одиграће Вашингтон и Лондон. Према томе, изводи се закључак да одговорни људи партије и земље чине злочин према свом народу, а сами народи неће дозволити ни пристати да иду тим путем. Дакле, учињене су тешке и катастрофалне грешке руководиоца партије од којих се нарочито спомињу четворица: Тито, Кардељ, Ђилас и Ранковић. Они су обележени као главни кривци погоршавања односа између Југославије и других земаља „народне демократије“, укључујући и Пољску. Оштрица критика пољске штампе и руководиоца пољских радничких партија, ППС-а и ППР-а, у потпуности је усмерена на њих. Водеће личности партије критиковане су не само ради вођења погрешне политике него и ради не прихватања критике „братских“ партија и неспремности да воде дискусију у оквиру Информационог бироа. Тако је опсег кривице Тита и његових сарадника знатно шири од „злочина према свом народу“, они нису издали само свој народ већ су радили и на штету интереса свих „народних демократија“. Својом антисовјетском, антмарксистичком и разбијачком политиком утицали су на разбијање јединства социјалистичког света. Кроз коришћење читавог арсенала тешких речи на рачун руководства штампа је позивала на јавно и отворено суђење. Једину разлику представља то што су владине новине, новине марксистичких листова отворено позивале на пуч, док су друге и даље гајиле наду да ће „здрави елементи партије“ присилити своје руководство да увиде своје грешке и да их исправе.

Оптужбе пољске јавности су биле бројне и разноврсне, а тичале су се и унутрашње и спољне политике. Ипак, главна оптужба против Централног комитета Комунистичке партије Југославије била је да је оно напустило „пролетерски

---

⁴⁸ АЈ, ф. 507, АЦКСКЈ, IX, 101/1-14, Извештај Одељења за пропаганду о писању пољске штампе о Југославији, бр. 1086, лист 91.

интернационализам“ и прихватило „буржоаски национализам“, и да је тако спречило стварање јединственог блока социјалстичких земаља наспрам империјалиста.⁴⁹

Поред напада у новинама и говорима односи су потпуно промењени и у погледу сарадње и размене грађана између две земље. Дипломатски односи спуштени су на ранг отправника послова што је представља први знак погоршања односа двеју држава. Затим је пољска влада 7. јула упутила телеграм Стоберском, отправнику послова пољске амбасаде, информишући га да пољска омладинска радна бригада не долази у Југославију, као ни да Пољска неће примати југословенске омладинце. Непуну седмицу касније иста одлука је донета и када су у питању била 92 пољска студента, да би се већ наредног дана, 14. јула, било одлучено исто и за 300 пољских радника.⁵⁰

Даљи развој политичких прилика у Југославији погодовао је додатном погоршању односа и још тежим оптужбама пољских медија. Централни комитет, да би показао јединство и слогу, донео је одлуку да сазове конгрес партије. Пети конгрес партије, одржан од 21. до 28. јула, усвојио је Резолуцију о односу Комунистичке партије Југославије према Информбироу. У њој је наглашено да су одлуке Информбироа нетачне и неправедне. Логично, партије Информбироа су бојкотовале Конгрес, а саме одлуке донесене на њему само су долиле уље на ватру већ дубоко поремећених односа. Конгрес је означио почетак друге фазе у сукобу, а притисак СССР-а и земаља „народних демократија“ додатно је појачан. После петог конгреса КПЈ, комунистичке партије Пољске започињу оштрију кампању против Централног комитета Комунистичке партије Југославије, али и против Југославије као државе. Резолуција Информбироа растурана је у Пољској као и његов лист *За чврст мир, за народну демократију*. С друге стране, поље деловања Југославије знатно је отежано. У извештају одељења за пропаганду наводи се да су примерци изјава Централног комитета КПЈ у вези са Резолуцијом Информбироа често плењени од стране пољске управе за безбедност. Осим одлука конгреса ни књиге које су одлазиле из Југославије, а међу којима су се најчешће налазили аутори попут Ђиласа, Кардеља и Тита, нису биле пожељне и често су забрањиване. Такође, издавачке куће, новине, радио, вршиле су неку врсту цензуре не доносећи никакве вести из Југославије нити објављујући књиге или емисије које су раније уговорене са пољском страном. У истом извештају

---

⁴⁹ АЈ, ф. 507, АЦКСКЈ, IX, 101/1-1-15, Реферат Александра Заводског „КПЈ на беспућу“ поднет на пленуму ЦК ПРП, 6. VIII 1948, лист 32-33; Ѓ. Štrbac, *нав. дело*, 101-102.

⁵⁰ АЈ, ф. 507, АЦКСКЈ, IX, 101/1-14, Извештај Одељења за пропаганду о писању пољске штампе о Југославији, бр. 1086, лист 21.

отправник послова Јожа Земљак констатује: „Пољска штампа не пише ништа позитивно о Југославији. И поред тога што су све редакције и агенције добиле *Изјаве* нашег ЦК-а, ни у једном листу није било писано о томе“.⁵¹

Отправник послова даље наводи да су се амбасада и трговинско представништво налазили под назором пољске управе за безбедности. „Два аутомобила непрестано су дежурала у близини амбасаде, а такође и у близини трговинског представништа, и пратили су у стопу кретање наших аутомобила.“⁵² Када говори о односу са пољским колегама и сарадницима каже: „Већина наших ранијих сарадника, личности из министарства, установа, редакција, агенција итд. задржавала је према нама на изглед исти став. И даље са нама љубазно и учтиво разговарају, али од сарадње нема ни говора.“⁵³

У данима после Петог конгреса пољска дневна штампа, а у првом реду *Глос Луду* (лист ППР-а), а затим *Роботник* (лист ППС-а) и *Полска Збројна* (лист пољске армије) доносили су краће и изузетно негативне вести из Југославије.⁵⁴ Пољска пропаганда заснивала се на чланку из *Руде Право*, листу Комунистичке партије Чехословачке.⁵⁵ Тон оптужби и даље је остао изразито непријатељски, а реч је била о смишљеној и планској пропаганди против руководства КПЈ.⁵⁶ Они су у центру критике и означени су као „издајнице“, „диктатори“, „терористи“, „фашисти“, људи који су издали принципе марксизма-лењинизма и које би требало сменити. Чланак *Фашистичким методама бори се руководство КПЈ против несаломивих комуниста* описује услове под којима је одржан Пети конгрес и један је од најутицајних чланака из тог периода. Констатује се да руководство партије користи терор и притисак и да „фашистичким методама“ управља земљом. Критикује се „титоизам“ тј. величање једног човека наспрам партије и државе. Иде се толико далеко да лист пореди руководиоце Југославије са Мусолинијем и чак са Хитлером.⁵⁷

Ништа мање критичан није био ни Циранкијевич, председник министарског савета. На земаљској конференцији ППС-а, одржаној у Варшави 17. јула, било је речи и

---

⁵¹ АЈ, ф. 507, А ЦК СКЈ, IX, 101/1-14, Извештај Одељења за пропаганду за протеклих десет дана, бр. 1087, лист 7; Ћ. Štrbac, *нав. дело*, 99.

⁵² АЈ, ф. 507, АЦКСКЈ, IX, 101/1-14, бр. 1087, лист 7.

⁵³ АЈ, ф. 507, А ЦК СКЈ, IX, 101/1-14, бр. 1087, лист 8.

⁵⁴ АЈ, ф. 507, А ЦК СКЈ, IX, 101/1-14, Преглед штампе од 16–30. август 1948, бр. 1243, лист 9.

⁵⁵ *Исто*.

⁵⁶ *Исто*.

⁵⁷ АЈ, ф. 507, А ЦК СКЈ, IX, 101/1-14, бр. 1087 лист 2-3.

о ситуацији у Југославији. Он је том приликом изјавио да је КПЈ запала у „националистичку заслепљеност“ и да је сама крива за изолацију у којој се налази.⁵⁸

Услед све већег погоршања односа, амбасада Југославије поднела је протестну ноту 24 јула. У њој она је навела разлоге њеног доношења, а они су се углавном тицали заустављања дипломатских службеника и претресање и заплена дипломатске грађе. Поред тога, као још један разлог наводи се и праћење службеника амбасаде. Нота је била кратке садржине од пет тачака у којима су прецизирани случајеви кршења устаљених дипломатских односа, а тачке су у целини гласиле:

„1) што је 20. јула при самом уласку у град Варшаву пред мостом Поњатовског насилно заплена из кола Амбасаде редовита дипломатска пошта Амбасаде. Ову Пошту Амбасада није ни до сада добила натраг.

2) што је 20. јула на тргу Уније Лубелске од стране агента полиције заустављен наш званични делегат Главне дирекције Савезне индустрије стакла Медвед Гњуро, којом приликом му је извршен преглед личне торбе.

3) што је 22. јула у близини Амбасаде агент полиције задржао Помоћника трговинског изасланика Петровића коме је хтео претрести личну торбу иако је Петровић показао дипломатску легитимацију.

4) што су органи полиције извршили претрес службеника Амбасаде Јосипа Јардаса на железничкој станици у Варшави, а од службеника Амбасаде Бацковића захтевали да пође са агентима у аутомобил да би га претресли.

5) што су сумњиве особе почевши од 19. јула ставиле под присмотру зграду Амбасаде и поједина изасланства ФНРЈ и што су почели пратити службенике Амбасаде.“⁵⁹

Уз све то и даљи развој догађаја у Југославији послужили су као аргументи за даљу критику кроз читаву 1948. На југословенско-румунској граници убијен је генерал-пуковник Арса Јовановић када је покушао да пређе границу. То је покренуло лавину осуда у пољској штампи. *Трагична смрт народног хероја, Пуцњи у генерале, Титова клика изрођава се у банду убица, Тито диктатор, Ранковић уништава своје противнике*, само су неки од наслова чланака који су испуњавали рубрике тадашњих

---

⁵⁸ АЈ, ф. 507, А ЦК СКЈ, IX, 101/1-14, бр. 1087 лист 3.

⁵⁹ АЈ, ф. 507, А ЦК СКЈ, IX, 101/1-14, Подаци о поступцима према нашим држављанима, лист 21-22.

пољских новина.⁶⁰ И други догађаји попут писама бившег амбасадора Голубовића, бекства генерала Попиводе и официра у Мађарску и коментара југословенских грађана у иностранству, послужили су као повод за даља негативна писања.⁶¹

Културна сарадња

Поред политичких и економских односа требало је радити и на ширењу културних и идеолошких веза. То је представљало део совјетске стратегије учвршћивања утицаја у средњој и источној Европи и на Балкану, тј. у земљама које су се нашле под непосредном контролом СССР након Другог светског рата, у земљама „народне демократије“. У послератној атмосфери, када су почеле да се оцртавају прве контуре Хладног рата, прва земља комунизма настојала је да од земаља „народне демократије“ направи монолитну организацију, предстражу према Западу. То се желело постићи кроз изградњу новог социјалистичког друштва и јачим повезивањем са тим државама. Средства у спровођењу те политике била су идеолошке и практичне природе. Што се идеолошке стране тиче совјетско руководство је радило на јачању идеје хомогеног панславизма. Практичну страну чинили су многобројни уговори о пријатељству, споразуми, различите посете почевши од студената и омладинаца, па све до истакнутих културних и просветних радника, затим часописи, књиге и говори, као и бројне манифестације.⁶²

Прве плодове те политике свакако чини Свеславенски комитет и Словенски комитети основани са задатком да организују словенске државе под руководством Москве. Прво је у Москви 5. октобра 1941. године основан Свеславенски комитет, да би се четири године касније, када је исход рата био на видику, кренуло и са стварањем националних словенских комитета. У Југославији и Пољској они су створени исте године, са тим што је он у првој држави настао у јануару 1945, а у другој конституисан у августу 1945. Они су нарочито у Пољској имали да врше битне улоге у придобијању подршке за нове власти.⁶³

---

⁶⁰ АЈ, ф. 507, А ЦК СКЈ, IX, 101/1-14, преглед штампе од 16-30 август 1948, бр. 1243, лист 9-10; Ѓ. Štrbac, *нав. дело*, 99.

⁶¹ АЈ, ф. 507, А ЦК СКЈ, IX, 101/1-14, бр. 1243, лист 9-10.

⁶² М. Pavlović, *Rad društva poljsko-jugoslovenskog prijateljstva*, 203-204; Z. Bieganski, *Društvo poljsko-jugoslovenskog prijateljstva 1946-1949 (1951)*, 227-228.

⁶³ Z. Bieganski, *Društvo poljsko-jugoslovenskog prijateljstva 1946-1949 (1951)*, 228.

Но, најзначајнији догађај ове врсте је свакако први послератни Свесловенски конгрес одржан у Београду од 8. до 11. децембра 1946. године.⁶⁴ На њему је основан Свесловенски комитет, а оснивачко место је непосредно требало да укаже и на будући положај који ће имати нова Југославија као други гравитациони центар окупљања Словена. Свесловенски комитет је био инструмент совјетског утицаја и надзора над политичким животом држава које су се нашле у његовој зони. Дакле, комитет је обављао сличну функцију коју ће касније обављати Информбиро. Уз оснивање у Београду је изабрано и руководство на челу са Божидаром Масларићем, док су Пољаци представљали Мјечислав Михалович и Александер Вознесјењски. У прве две године приметан је озбиљан развој контаката између Пољске и Југославије. Током једне од тих посета потписана је већ споменута Конвенција о културној сарадњи између Републике Пољске и Федеративне Народне Републике Југославије. На културном пољу Конвенција је била од еквивалентног значаја као Уговор о пријатељству и узајамној помоћи на политичком пољу. Она је успоставила темељ на којем је даље требало градити културне везе. На тај начин формирано су *Друштво пољско-југословенског пријатељства* у Пољској фебруара 1946. и *Друштво пријатеља Југославија-Пољска* у јесен 1946. у Југославији⁶⁵, а циљ им је био да пропагирају међусобну сарадњу.⁶⁶

Стварању самог друштва претходило је оснивање Иницијативног одбора 21. јануара 1946. године, који је формирао организациони одбор од 5 чланова. Његов задатак је био да направи Правилник и припреми терен за оснивачку скупштину. На седници од 10. фебруара 1946. године основано је Друштво пољско-југословенског пријатељства, а том приликом усвојен је и статут. Поред тога изабрана је и Главна управа коју су чинили: председник Јан Грубецки, министар комуникација, поште и телеграфа, његов заменик Антоњи Бида, члан Пољске радничке партије, секретар Зузана Собјерајска и благајник Еугениуш Скудњевски. У вези овог догађаја амбасадор Божа Љумовић написао је следеће: „Свега педесет лица је присуствовало оснивачкој скупштини од којих је са стране било 15. Није присуствовао ни један од министара или помоћника, или пак нека од истакнутих личности. Доста је велика наша популарност. Није ми јасно из којих разлога је био овај број присутних.“⁶⁷ Осим њих било је још

---

⁶⁴ Z. Bieganski, *Društvo poljsko-jugoslovenskog prijateljstva 1946-1949 (1951)*, 227-228; *Napukli monolit* 32.

⁶⁵ Друштво је основано током већ спомињане посете Болеслава Бјерута и Михала Роле-Жимјерског Југославији.

⁶⁶ M. Pavlović, *Rad društva poljsko - jugoslovenskog prijateljstva*, 204; Z. Bieganski, *Društvo poljsko-jugoslovenskog prijateljstva*, 229, 231; *Napukli monolit*, 32-33.

⁶⁷ M. Pavlović, *Rad društva poljsko - jugoslovenskog prijateljstva*, 206.

осам чланова Главне управе који су били професори, адвокати, инжињери, доктори. Дакле, угледници који су сви радили на развијању културних веза два народа преко разних активности. Главна управа делила се на шест секција: финансијска, културна, друштвено-туристичко-спортска, научна, за штампу и издавачка. Последње две секције биле су најмлађе, настале током септембра 1947. године када је Главни одбор имао чак три састанка што је представљало знатно више од претходног периода. Секција за штампу као главни задатак имала је посао око издавања билтена о Југославији у сарадњи са Словенским комитетом или самостално у време прославе годишњица. Она се старала и о ширењу југословенске пропаганде у пољској дневној штампи. Издавачка секција, с друге стране, бринула се о преводу књига са српског на пољски и о налажењу издавачких кућа које ће те преведене књиге објављивати. Оне књиге које је требало превести и њихов списак припремала је издавачка секција. Одлучено је да први превод буде југословенски петогодишњи план.⁶⁸

Што се тиче организације, Друштва су требала да имају своја централна тела, а требала су да буду заступљена и у мањим административним областима. Оваква разграната организација заживела је једино у Пољској. Тако су у војводствима постојали одбори, а ови одбори су се даље гранали на пододборе и среске одборе. На најнижем нивоу постојали су одбори у селима и фабрикама, али и у школама. Организациона структура је пратила структуре других, сличних друштава у осталим земљама „народне демократије“. Друштво је имало укупно осам војводских одељења. Најзначајније је свакако било оно у Варшави, али својим активностима истакли су се и одељења у Познању и Кракову. Осталих пет били су у Катовицима, Лублину, Лођу, Торуну и Гдањску.⁶⁹

Југословенски еквивалент представљало је Друштво пријатељства Југославија-Пољска⁷⁰, а његов председник је постао Владо Зечевић, министар грађевина. Чланство управе чинили су још три министара (Дмитар Несторов, Фране Фрол и Драго Марушић), а поред њих знаменити чланови били су и Вељко Петровић, директор Народног музеја у Београду и Светозар Ритиг, председник друштва културне срадње Хрватска-Пољска, као и други. И поред утицајног чланства и добрих могућности за рад

---

⁶⁸ М. Pavlović, *Rad društva poljsko - jugoslovenskog prijateljstva*, 205, 209; Z. Bieganski, *Društvo poljsko-jugoslovenskog prijateljstva*, 230.

⁶⁹ М. Pavlović, *Rad društva poljsko - jugoslovenskog prijateljstva*, 203, 206, 213, 214; Z. Bieganski, *Društvo poljsko-jugoslovenskog prijateljstva*, 234.

⁷⁰ Званични назив био је Удружење „Културно друштво Југославија-Пољска“. Реч је о истој организацији са два назива, при чему је чешћи случај Друштво пијатељства Југославија-Пољска.

Друштво пријатељства није заживело. Нити су брошуре издаване, нити су организоване изложбе, свечаности и предавања. Најсуровију и уједно најреалнију слику Друштва пријатељста изрекао је пољски саветник за културу при амбасади у Београду: „Друштво постоји само на папиру... нема чланове... осим наше Амбасаде нико у Југославији не зна ко припада Управи“.⁷¹

Ипак, није све било тако црно и поред тога што је организација углавном остала мртво слово на папиру она је успела да организује одређене активности. Издавала је билтен „Преглед културних питања у Пољској“, он је био једна од ретких светлих тачака у раду организације.⁷²

За разлику од Београда, у Загребу је југословенско-пољска културна сарадња заживела у Друштву културне сарадње Хрватске са Пољском. Једино заједничко са Друштвом пријатељства ова организација имала је у датуму настанка. На пољу сарадње и реализације оно је било знатно успешније. Друштво културне сарадње одржавало је предавања, развијало туризам између две земље и водило лист *Бисјејша Полска*. Јулије Бенешкић био је прво лице организације, огроман радник и човек који је превео око 120 дела са пољског језика.⁷³

Пољска страна је више времена, труда и ресурса уложила у Друштво пријатељства на својој територији него Југославија у своје. Али није занемарљива ни улога југословенске стране на рад пољског Друштва пријатељства. Преко амбасаде ФНРЈ у Варшави она је помагала активност организације. Углавном је сарађивала са издавачком и штампарском секцијом шаљући неопходан материјал попут *Политике*, *Борбе*, брошура о народноослободилачкој борби, књига и др. Количина послатог материјала није задовољавала потребе на терену. Од југословенске стране тражено је повећање количине послатог материјала као и већа разноврсност истог. Тако су тражене мапе Југославије, слике и фотографије југословенских покрајина, плоче са партизанским песмама, итд... О проблему разноврсности послате грађе упозоравала је и амбасада. У извештају из Варшаве се наводи: „Пошаљите што већи број фотографија из обнове и изградње наше земље, пошто се пропаганда у Пољској не може замислити без фотографија. Словенски комитет и Друштво пријатеља Пољска-Југославија имају своје

---

⁷¹ М. Pavlović, *Rad društva poljsko - jugoslovenskog prijateljstva*, 215; Z. Bieganski, *Društvo poljsko-jugoslovenskog prijateljstva*, 231, 233.

⁷² Z. Bieganski, *Društvo poljsko-jugoslovenskog prijateljstva*, 231.

⁷³ Исто, 231, 232.

витрине у центру града у којима излажу фотографије наше земље, а један и најкраћи чланак у било којем дневном листу или ревији не да се замислити без неколико фотографија. Сви који нам траже фотографије желе у првом реду да добију такве са којих би се видели резултати обнове и изградње наше земље, а не само фотографије које показују наше масовне организације на раду. Поред ових добро би било да добијемо и нешто фотографија ранијег изгледа наше земље и фотографија фашистичког пустошења и уништавања наше земље, како би наши резултати на обнови земље били што виднији.“⁷⁴

Исти проблем пратио је и другу врсту пропагандног материјала. Помоћник аташеа за штампу југословенске амбасаде у Варшави написао је у извештају: „Филмови су оставили одличан утисак на присутне. Поред масовности нашега спорта која скоро задивљује пољске гледаоце, овога пута нарочито је коментарисана љубав народа према маршалу Титу. Да бисмо могли што боље користити ове хронике, молимо вас да нам пошаљете још неку, али која показује неку другу област нашег живота. *Балканијада* и *Маршал Тито у Хрватској* кратке су да би их могли посебно приказивати, а када их повежемо са *Смотром младости*, онда је много спорта. Произилази да се у Југославији ништа друго не ради него само негује фискултура. Уколико бисмо могли добити једну хронику коју имамо, користили бисмо их и у унутрашњости Пољске.“⁷⁵

Друштво је своју највећу активност забележило током прве две године постојања. Од формирања у фебруару до краја те године друштво је организовало 29 уметничких приредби: академије на дан историјских годишњица Југославије, прославе, концерте и сл. Интезитет рада приметио је и амбасадор Љумовић који је предложио, с обзиром на улогу у раду на продубљивању веза два народа, да председник друштва Јан Грубецки буде одликован Орденом братства и јединства I реда. Слично је предложио и за његове сараднике. Да Антоније Бид (потпредседник), Зузана Собјерајска (секретар) и Андреј Новицки буду одликовани Орденом братства и јединства II степена.⁷⁶

Најзначајнија свечаност у првој години постојања било је обележавање државног празника ФНРЈ, 29. новембра 1946. Свечаност је одржана у највећој сали у Варшави, а било је присутно око 2 000 људи, међу којима велики број пољских званичника као и амбасадори СССР-а, Француске, Шпаније, Чехословачке и Бугарске.

---

⁷⁴ М. Павловић, *Rad društva poljsko - jugoslovenskog prijateljstva*, 208.

⁷⁵ Исто, 217.

⁷⁶ Исто, 206.

Друштво је такође, наредног дана, приредило пријем у хотелу „Сејмовог“ на којем су говорили министар културе и други високи званичници.⁷⁷

Што се тиче рада Друштва у 1947. години оно је покушало да настави своју активност у још већем обиму. Тако је предложило размену рудара, певача, балетских уметника, виолиниста који би боравили на одмору у Пољској односно Југославији. Иницијатива организације није наишла на спремност друге стране. Собјерајска, секретар Друштва, жалила се да београдско друштво Југославија-Пољска не одговара на дописе и да не може да успостави контакт са њима. С друге стране, као што је већ напоменуто, слична организација у Загребу развила је велику активност.⁷⁸

Својим значајем издвајају се два догађаја у 1947. години. Први је свакако изложба југословенског сликарства и вајарства XIX и XX века. Изложба је трајала од осмог марта до осмог априла и изазвала је велико интересовање са скоро 40.000 посетилаца. Нешто касније слична изложба је одржана и у Кракову, али је посећеност била слабија.⁷⁹

Други догађај представља прослава југословенског празника, 29 новембра. Поводом празника Друштво је испољило посебну активност и организовало свечане академије, а у организацију су учествовали и војводски и срески одбори. У Варшави је организовала централна академија којој је присуствовало 2500 особа. Поводом југословенског државног празника штампан је специјални билтен у 3000 примерака и разаслат је свим војводским и среским одборима. „Друштво пријатељства Пољска Југославија узело је највише учешћа у организовању прославе нашег државног празника 29. новембра. Главни одбор Друштва припремио је и издао поводом нашег државног празника *Специјални билтен*. Билтен је обухватио и објаснио пре свега историјски значај „29. новембра“ – II заседање АВНОЈ-а и народно ослободилачку борбу; затим Петогодишњи план, напоре на обнови и изградњи земље, омладинску организацију и организацију жена.“⁸⁰

Међутим, сарадња је наилазила и на препреке и проблеме. Билатералним уговорима и закључцима мешовитих комисија доношени су амбициозни планови. Ти

---

⁷⁷ Исто, 207.

⁷⁸ Исто, 207, 208.

⁷⁹ М. Pavlović, *Rad društva poljsko - jugoslovenskog prijateljstva*, 207,208; Z. Bieganski, *Društvo poljsko-jugoslovenskog prijateljstva*, 235.

⁸⁰ М. Pavlović, *Rad društva poljsko - jugoslovenskog prijateljstva*, 212.

планови су већински остали неиспуњени. Неретко се дешавало и да дође до инцидената приликом размене студентских група, уметника и научника. Ти неспоразуми постајали су све чешћи, а посебну димензију, политичку, добили су од половине 1948.⁸¹

Рад друштва у 1948. години био је знатно мањи, а већ у току првих месеци искрсли су неспоразуми. Они су се хронолошки поклапали са политичким неспоразумима између Београда и Москве. У марту месецу, вероватно када је пољско руководство сазнало за сукоб, Друштво је одлучило да уочи двогодишњице Уговора о пријатељству и узајамној помоћи између Пољске и Југославије прослави да другостепени значај. Као званични разлог за спуштање нивоа академије наведено је то што се у Београду обележавању двогодишњице не даје превелики значај. И поред тога што је обележена и у Гдињи, Гдањску и Сопоту у извештајима са њих константовано је да оне нису сасвим успеле. „Сматрамо да Академија није успела због тога што су Пољаци у последњем тренутку одлучили да измене карактер академије“.⁸²

Веће активности Друштва примећују се у мају и јуну, за време обележавања рођендана маршала Тита и када је Главни одбор предложио размену 20 омладинаца. Али у атмосфери већ захлађених односа Пољаци су одбили да у Југославију пошаљу омладинску радну бригаду, а нису хтели ни да приме југословенску у своју земљу. Од Резолуције Информбироа Друштво је ограничило свој рад на чисто културна питања, а читава организација је паралисана након Резолуције. Војводски одбори нису сазивани нити су примали било какве директиве. У своме извештају о раду одељења за пропаганду помоћник аташеа за штампу јасно је написала: „Моје лично уверење је да Друштво неће ништа радити догод буде актуелна резолуција Информбироа.“⁸³ Од објављивања Резолуције Информбироа до 12. новембра 1948. Делатност друштва је потпуно престала.⁸⁴

Друштво пољско-југословенског пријатељства је следило политичке одлуке и последице кризе у политичким односима Пољске и Југославије биле су замрзавање пољско-југословенских контаката током неколико година и гашење Друштва пољско-

---

⁸¹ М. Pavlović, *Rad društva poljsko - jugoslovenskog prijateljstva*, 233.

⁸² Исто, 216.

⁸³ Исто, 220.

⁸⁴ Исто, 221.

југословенског пријатељства. Иако, Друштво формално није престало да ради, практично је њена делатност окончана на прелому 1948/49. године.⁸⁵

Међународни положај Југославије- 1949. године

Изгубивши помоћ и подршку СССР-а, Југославија се нашла у готово непремостивим политичким и економским тешкоћама. Она је ходала по танкој линији с обзиром да су обе суперсиле инсистирале на строгој биполарној подели света. Притисак Совјетског Савеза и земаља „народне демократије“ се све више повећавао током године и попримао је карактер грубог мешања и директне претње оружаном интервенцијом. Кампања је јачала, а коришћена су сва средства - од економске блокаде, граничних инцидената, пропагандног рата до поновног позивања југословенских „здравих снага“ да преузму кормило државе. Све опаснији притисци кулминирали су нотом Совјетског Савеза од 18. августа 1949. Политичку изолацију пратила је и економска. Ово је било изузетно опасно с обзиром да је око 80% целокупне трговинске размере било усмерено на тржишта тих земаља. Једнострано раскиди уговора о пријатељству, сарадњи и узајамној помоћи, отказивање трговинских споразума, прекидање саобраћајних веза и друге мере показивале су намеру Стаљина да Југославију доведе у положај потпуне потчињености. Активну улогу добила је и југословенска просовјетска емиграција. Све то је још јаче било изражено у другој Резолуцији Информбироа донетој у другој половини године. Гомилање трупа на граници и тотални пропагандни рат уједно су значили и почет још тежих околности по југословенску државу. И у односима са САД-ом и Великом Британијом држава је била изложена притисцима и уценама. Запад у почетку није веровао у стварност и дубину сукоба између Југославије и СССР-а, па је са подозрењем гледао на читаву ситуацију, сматрајући Београд још увек првим савезником Москве.⁸⁶

Међународну ситуацију додатно је компликовала и повећана затегнутост између две суперсиле. Свој излазак из дипломатске изолације југословенска држава је покушала кроз Организацију уједињених нација. Кроз интернационализацију сукоба са СССР-ом и нарочито избором за несталног члана Савета безбедности УН југословенско руководство је обезбедило активнију улогу у најзначајнијој међународној организацији.

---

⁸⁵ М. Pavlović, *Rad društva poljsko - jugoslovenskog prijateljstva*, 222; Z. Bieganski, *Društvo poljsko-jugoslovenskog prijateljstva*, 236.

AJ, ф. 507, АЦКСКЈ, IX, 101/1-14, бр. 1087, лист 3.

⁸⁶ *Dokumenti o spoljnoj politici Socijalistичке Federativne Republike Jugoslavije*, 1949 godine (DSPSFRJ, 1949), priredila R. Levi, Beograd 1991, V-VII.

Сама година је била изузетно важна јер се Југославија својом активном и офанзивном дипломатском акцијом учврстила као независни и самостални субјект у међународним односима.⁸⁷

Југословенско-пољски односи 1949. године

Током читаве 1949. године односи су били сведени на минимум и обележени протестним нотама и погађањима двеју страна. Пољска уједињена радничка партија на челу са Болеславом Бјерутом била је непријатељски настројена према југословенским лидерима. У току претходне године из Пољске радничке партије и Пољске социјалистичке партије очишћени су сви они противници оваквог спољнополитичког курса. Тако је овај период у историји Пољске остао упамћен као период снажне централизације и совјетизације. Већ прва иницијатива Москве довела је до даљих неспоразума Београда и Варшаве. Совјетски Савез је позвао своје сателите на саветовање у Москву где је уз присуство представника СССР-а, Пољске, Чехословачке, Мађарске, Румуније и Бугарске формиран Савет за узајамну економску помоћ. Југославија није позвана да учествује па је у виду протеста упутила ноте свим државама учесницама поменитог скупа. У ноти је изразила своје неслагање и неразумевање зашто није позвана, с обзиром да би на том састанку могло доћи до „лакшег ликвидирања постојећих несугласица“. Поред тога, изразила је и спремност наставка економске сарадње уколико се испуне све обавезе презете из споразума потписаних у претходним годинама. Југославија је тражила од Пољске и других чланица Савета да обуставе антијугословенску кампању која штети односима у социјалистичком свету.⁸⁸

Средином године завладало је потпуно одсуство свих контаката, једини важан догађај представља састанак, почетком јула, Стефана Вирбловског, генерални секретар пољског Министарства спољних послова и југословенског амбасадора Прибићевића. Том приликом генерални секретар му је саопштио одлуку пољске владе о обустављању даљих испорука робе Југославији. Сутрадан, поводом овог сусрета у листу *Трибуна луду*, агенција Пап је објавила саопштење под насловом: *Пољска обуставила испоруке Југославији због саботаже економских уговора од стране Титове владе.*⁸⁹ Као одговор

---

⁸⁷ DSPSFRJ 1949, VI-VIII.

⁸⁸ DSPSFRJ 1949, бр. док. 5; *Bela knjiga o agresivnim postupcima vlada SSSR, Poljske, Ćehoslovaĉke, Mađarske, Rumunije, Bugarske i Albanije prema Jugoslaviji*, бр. док. 174.

⁸⁹ DSPSFRJ 1949, 492, бр. док. 11; *Bela knjiga o agresivnim postupcima vlada*, Београд 1951, бр. док. 185.

на то Тањуг је само три дана касније избацио саопштење у коме је критиковао пољску страну као кључну за лоше економске односе. У тексту се наводи да је Југославија испунила све трговинске обавезе преузете из економских уговора потписаних 1947. године. Затим, критикује се Пољска због неупуњавања својих обавеза и наводи податак да је Југославије испунила 80% обавеза из уговора 1948. године до тог тренутка док је Пољска за исто време покрила 67% својих. Обе стране су се међусобно оптуживале, а „оптужнице“ су биле готово идентичне садржине - неиспуњавање обавеза, давање другоразредне робе, кашњење у испорукама, једнострано и самовољно кршење споразума и сл.⁹⁰

Јесен 1949. године јесте период најгорих односа Југославије и Пољске, период протестних нота и раскидања Уговора о пријатељству, иако су још од објављивања Резолуције ти односи били нарушен. Због материјалног помагања просовјетских југословенских емиграната амбасада ФНРЈ у Варшави упутила је ноту Министарству иностраних послова Пољске. Окидач за предају ноте била је конференција југословенских емиграната, одржана 20. и 21. јула, на којој је присуствовао Владислав Матвин, члан Централног комитета Уједињене пољске радничке партије. Још један разлог за овакав дипломатски потез наводи се и то што је дато широко пропагандно поље „издајницима и дезертерима“, а као доказ послужили су чланци у листу *За победу*, званичном органу емиграције. Позивање на насилно смењивање руководства за југословенску страну су неприхватљиви. Такође, преношење тих новинских чланака и у органу пољске партије *Трибуна луду* био је „трн у оку“ Београду. На поднесену ноту, пољска страна није ништа одговорила. Иначе, Југославије је свеукупно упутила 14 протестних нота из истих разлога СССР-у и источноевропским земљама.⁹¹

За првом одмах је уследила и друга нота. Истог дана, 16. септембра, упућен је нови протест који се тичао малтретирања особља амбасаде и других југословенских грађана у Пољској. Као још један вид притиска на Југославију, њене грађане и евентуалне присталице, у Совјетском Савезу и земљама источног лагера покренут је читав спектар монтираних судских процеса. Један од њих представљао је и процес против Милића Петровића, делегата Министарства саобраћаја у Пољској. Он је ухапшен, а касније, у новембру, и осуђен на 10 година робије. СФРЈ је најоштрије осудила поступке пољске владе према југословенским студентима, официрима и

---

⁹⁰ DSPSFRJ 1949, бр. док. 58. *Bela knjiga*, бр. док. 185.

⁹¹ DSPSFRJ 1949, 1бр. док. 80. *Bela knjiga*, бр. док. 49.

другим грађанима. Изложени притиску они су били приморани да се изјашњавају за или против Резолуције и у зависности од тог избора зависио је и њихов положај у Пољској.⁹²

На самом крају септембра влада Републике Пољске је једнострано раскинула Уговор о пријатељству, сарадњи и узајамној помоћи, који је потписан 18. марта 1946. године са роком важења од 20 година. Тај чин, како се резигнирано констатује у још једној ноти владе СФРЈ од 21. октобра, „представља карику у ланцу непрекидних непријатељстава и гажења од стране пољске владе свих уговора и споразума које је ФНРЈ закључила са Републиком Пољском.“ Осим тога, овај потез сматран је само потврдом раније непријатељске политике, „необузданом кампањом пољске штампе и радија, као и изјавама највиших држаних руководилаца Пољске против Југославије, њених народа и њене владе, већ давно погажен Уговор о пријатељству и узајамној помоћи између ФНРЈ и Пољске.“ У ноти било је речи о ранијим односима, споразумима који су били основа односа двеју земаља. Циљ навођења је био да се покаже како је Југославија увек желела пријатељске односе, а да је главни кривац у њиховом погоршању пољска влада. Даље се у тексту наставља: „Пољска влада настојећи да превари пољски народ и сакрије своје непријатељске намере према ФНРЈ измишља срамне лажи и клевете о „шпијунској и диверзантској делатности представника ФНРЈ у Пољској.“⁹³

Своју ноту Југославија закључује речима: „...не може бити никакве сумње да ће оваква политика пољске владе према народима Југославије наићи на презир и осуду пољског народа и демократске светске јавности... влада ФНРЈ прима на знање ноту владе Републике Пољске... и констатује да одговорност за последице које би могле произићи из ове немирољубиве и изазивачке политике пољске владе према ФНРЈ и њеним народима, пада искључиво на владу Републике Пољске.“⁹⁴

---

⁹² DSPSFRJ 1949, бр. док. 81.

⁹³ Исто, бр. док. 107.

⁹⁴ Исто, бр. док. 107.

Закључак

У кратком периоду од само неколико година, а нарочито у 1948. години, односи двеју словенских држава, Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и Републике Пољске, прешли су тежак и трновит пут. Њих је карактерисала изразита крајност, тј. прелазак односа са одличних и срдачних на изразито хладне и непријатељске. Од посета највиших државних представника, потписивања разних економских, трговинских, културних и политичких споразума, до спуштања нивоа политичких, економских и културних односа, протестних нота, па и до прекида дипломатских односа. Као што је већ у раду наглашено, главни узрок тако наглих обрта представљао је сукоб Југославије са Совјетским Савезом, односно са Информационим бироом комунистичких и радничких партија (скраћено Информбиро или Коминформ), источноевропске организације која је била средство за спровођење совјетске политике. И једна и друга држава су имале као главног савезника СССР. Другим речима, односи на релацији Москва-Београд и Москва-Варшава диктирали су и условљавали односе на релацији Београд-Варшава. Та условљеност међудржавних односа се може пратити од краја Другог светског рата, а нарочито од времена југословенског сукоба са Информбироом, у лето 1948. године.

Ипак, стиче се утисак да су ти односи били најмање непријатељски од свих односа које је Југославија, у турбулентном периоду 1948/49. године, имала са источноевропским земљама „народне демократије“. Таквом стању се има захвалити из три једноставна разлога. Прво, Пољска и Југославија нису имале заједничку границу преко које би евентуално Пољска, уз подршку и помоћ СССР-а, могла да угрожава Југославију и нарушава њен територијални интегритет и суверенитет. Друго, број југословенских грађана у Републици Пољској није био у толиком обиму, као на пример у Албанији, Румунији, Мађарској, да би преко њих Пољска могла да притиска Југославију. То није значило да тих притисака на југословенске грађане није било, нарочито током 1949. године, већ да је интензитет и квантитет тих притисака био мањи од онога коју су вршили суседи Југославије.

Треће, југословенски држављани су били принуђени да се изјасне за или против прихватања Резолуције Информбироа. Избор за значајно је прихватања прокровитељства

Пољске тј. статуса политичког емигранта. С обзиром да је велики број Југословена прихватио Резолуцију они нису потпали под притисак Пољске.

На крају, треба подвући да се југословенско-пољски односи у двогодишњем размаку, 1948-1949, могу поделити у два основна периода. Граничник је представљала Резолуција, донесена 28. јуна 1948. године. Према томе, први период трајао је од почетка 1948. до лета те године, а њега је карактерисао наставак сарадње и продубљивање политичких, економских и културних веза. Иако је недостајала почетна иницијатива и еуфорија карактеристична за године после Другог светског рата, односи су још увек били поприлично добри. Дужи, други, период од лета 1948. па до пред крај 1949. одликовао се непријатељским, хладним и агресивним поступцима пољских руководиоца са једне стране, а са друге честим протестним нотама и апелима Београда за смиривањем и нормализацијом односа.

Када је дошло до пољског раскида Уговор о пријатељству, сарадњи и узајамној помоћи крајем септембра, темеља на којем су почивали односи, дошло је и до практичног замрзавања југословенско-пољских односа. Историја ће показати да је било потребно скоро шест година како би се створили нови повољни услови за поново успостављање добрих односа између Београда и Варшаве.

Извори и литература

1. Извори:

1.1. Необјављени извори:

Архив Југославије:

1. Фонд 15- Президијум народне скупштине ФНРЈ
2. Фонд 50- Председништво владе ФНРЈ
3. Фонд 507- Савез комуниста Југославије
4. Фонд 836- Канцеларија маршала Југославије

1.2. Објављени извори:

1. Dokumenti o spoljnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, 1945. god, prir. Đ. Vasiljević, Beograd 1984.
2. Dokumenti o spoljnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, 1946. god, I tom, prir. Đ. Vasiljević, Beograd 1985.
3. Dokumenti o spoljnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, 1946. god, II tom, ured. B. Popović, Beograd 1985.
4. Dokumenti o spoljnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, 1947. god, I tom, prir. B. Popović, Đ. Vasiljević, Beograd 1985.
5. Dokumenti o spoljnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, 1947. god, II tom, prir. B. Popović, Đ. Vasiljević, Beograd 1986.
6. Dokumenti o spoljnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, 1948. god, prir. P. Despotović, S. Jovanović, K. Obradović, Beograd 1989.
7. Bela knjiga o agresivnim postupcima vlada SSSR, Poljske, Čehoslovačke, Mađarske, Rumunije, Bugarske i Albanije prema Jugoslaviji, Beograd 1951.
8. Napukli monolit: Jugoslavija i svet: 1942-1948, prir. Lj. Dimić, A. Životić, Beograd 2012.

2. Литература:

1. Č. Štrbac, *Jugoslavija i odnosi između socijalističkih zemalja sukob KPJ i Informbiroa*, Beograd 1975.
2. Л. Волтер, *Историја Европе 1945-1992*, Београд 1992.
3. D. Stojanović, *Rađanje globalnog sveta 1880-2015*, Beograd 2015.
4. M. Pavlović, *Rad Društva poljsko-jugoslovenskog prijateljstva 1946-1948*, u: *Jugoslavija i Poljska u XX veku, međunarodni tematski zbornik radova sa konferencije Jugoslovensko-poljskih odnosi u XX veku*, ured. M. Popović, A. Zacminski i P. Wawryszak, Beograd 2017.
5. Zdislav Bieganski, *Društvo poljsko-jugoslovenskog prijateljstva 1946-1949 (1951)*, u: *Jugoslavija i Poljska u XX veku, međunarodni tematski zbornik radova sa konferencije Jugoslovensko-poljskih odnosi u XX veku*, ured. M. Popović, A. Zacminski i P. Wawryszak, Beograd 2017.
6. Andrzej Zacminski, *Politička i propagandna aktivnost jugoslovenske informbirovske emigracije u Poljskoj 1948-1956*, u: *Jugoslavija i Poljska u XX veku, međunarodni tematski zbornik radova sa konferencije Jugoslovensko-poljskih odnosi u XX veku*, ured. M. Popović, A. Zacminski i P. Wawryszak, Beograd 2017.
7. Д. Богетић, *Југославија између Истока и Запада*, у: *Југославија у Хладном рату*, гл. и одг. ур. А. Животић, Београд 2010.
8. В. Цветковић, *Спољна политика Југославије и земље народне демократије у суседству 1953-1958*, у: *Југославија у Хладном рату*, гл. и одг. ур. А. Животић, Београд 2010.
9. L. Mates, *Međunarodni odnosi soc Jugoslavije*, Beograd 1976.